

УДК:334.722 : 338.26 : 330.34

Я. М. Кацуба,

к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки

Інституту економіки і менеджменту Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів)

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ТА СТРУКТУРИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF ENTERPRISE'S DEVELOPMENT AND ITS STRUCTURE IN REGIONS OF UKRAINE

Анотація. В статті обґрунтовано етапи розвитку підприємництва в Україні, запропоновано методи аналізу відносних структурних показників при проведенні регіональних співставлень.

Annotation. The author grounds the the development's stages of enterprise in Ukraine, proposes the method of relative structural indexes analysis for the regional comparisons in the article.

Ключові слова: підприємництво, етапи розвитку, регіональні співставлення, структура

Keywords: enterprise, development's stages, regional comparisons, structure

Вступ. Розвиток підприємництва в багатьох країнах світу визначає успіх соціально-економічних перетворень, забезпечує добробут та соціальну стабільність. В формуванні ефективної стратегії розвитку підприємництва зацікавлені всі сектори громадянського суспільства – держава, бізнес та громада. Побудова стратегії передбачає глибокий та змістовний аналіз поточного стану системи, дослідження ретроспективи та розробку прогнозів і сценаріїв майбутніх змін, виявлення проблем та перешкод [1]. Саме тому дослідження кількісних показників розвитку підприємництва в регіонах України є актуальним науково-практичним завданням.

Стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні досліджували відомі вчені, зокрема, З. Варналій [1], Т. Васильців [2], С. Дрига [3], Я. Жаліло [4], В. Овчаренко [5], О. Васечко, В. Воротін, В. Геєць, Т. Сфіменко, Е. Лібанова, В. Ляшенко, І. Манцуров, П. Мельник, В. Юрчишин [6–8]. Побудова системи моніторингу економічних показників обґрунтовано в праці М. Вертузаєва [9]. Основну увагу в зазначених дослідженнях було приділено абсолютним показникам розвитку, зокрема кількості малих та середніх підприємств, їх розподілу за регіонами, рівню зайнятості на малих підприємствах, прибутковості діяльності тощо.

Постановка задачі. Метою роботи є обґрунтування етапів розвитку підприємництва в Україні, розробка методів аналізу відносних структурних показників при проведенні регіональних співставлень на етапі якісних перетворень. Інформаційною базою дослідження були дані Державного комітету статистики України, головних управлінь статистики в Запорізькій, Львівській, Харківській областях та АР Крим.

Результати. С. Дрига при дослідженні економічного розвитку малого підприємництва в Україні на загальнодержавному та регіональному рівні вивчає показники кількості підприємств і робочих місць в малому та середньому бізнесі. Під структурою малого бізнесу автор розуміє відповідність його структурі великих промислових підприємств [3]. Цей підхід є класичним (Шумпетер, Хайек, Кейнс) та існує вже більш, ніж 150 років, але не відповідає сучасним трансформаціям та переходу до постіндустріальної економіки, в якій переважає сфера послуг.

Т. Васильців використовує відносні показники в міжрегіональному порівнянні при оцінюванні рівня економічної безпеки підприємництва. На думку автора, необхідно використовувати інтегративні показники. Але недоліком такого підходу є суб'єктивність формування показника в залежності від вхідних параметрів, неможливість застосування інтегративних показників в довгостроковому періоді, оскільки показник потребує зміни критеріїв оцінювання та вхідної інформації при аналізі [2].

В аналітичній доповіді за ред. Я. Жаліло проводиться аналіз «динаміки розвитку» підприємництва. Водночас необхідно зазначити, що розвиток підприємництва неможливий як без динаміки його основних показників, так і без внутрішніх структурних зрушень [6–8].

Отже, підхід до аналізу тенденцій розвитку підприємництва, заснований лише на динаміці кількісних або, навіть, відносних показників, є виправданий на початковій його стадії.

Аналіз динаміки кількості підприємств в Україні за період 1991 – 2009 рр. (рис. 1) дозволяє зробити висновок, що вона складається з трьох основних періодів:

1991 – 1996 рр. – початковий етап ринкових перетворень, під час якого дуже повільно зростала кількість підприємств;

1997 – 2006 рр. – етап бурхливого розвитку підприємництва, створення значної кількості малих та середніх підприємств;

з 2007 р – починається етап, який характеризується відсутністю кількісного зростання підприємництва.

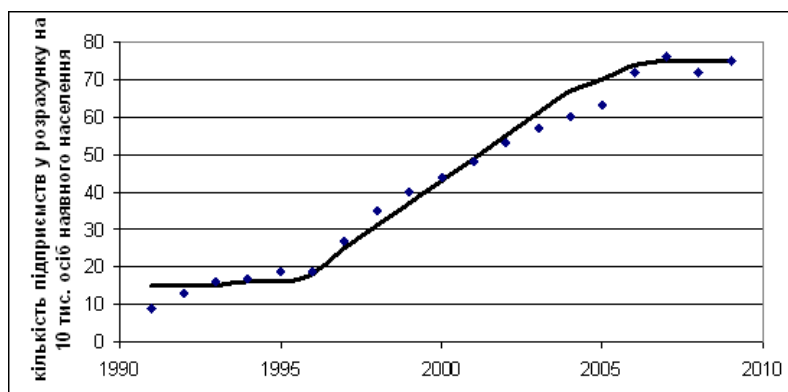

Рис. 1. Динаміка кількості підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення в Україні (1991 – 2009 рр.)

На рис. 1 наведено апроксимуючу криву, яка відображує загальну тенденцію динаміки кількості підприємств, форма кривої відповідає логістичній функціональній залежності, яка є характерною для економічних процесів і віддзеркалює дію закону насичення (спадуючої граничної корисності) [10]. Порівняння з країнами ЄС дає змогу стверджувати, що за кількісними оцінками розвитку підприємництва у 2006 – 2007 рр в Україні практично відповідає європейським показникам [7].

Важливим є те, що динаміка кількості підприємств протягом 2000 – 2009 рр. знаходилась в тісному кореляційному зв'язку з часткою найманих працівників на малих підприємствах до їх загальної кількості (рис. 2).

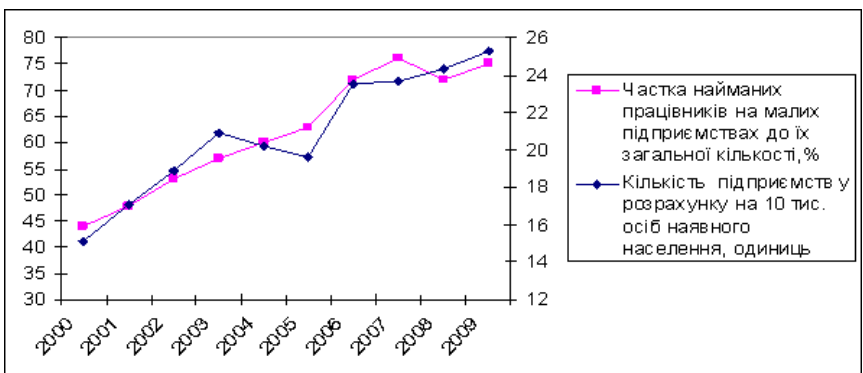

Рис. 2. Порівняння динаміки показників кількості підприємств та частки найманих працівників на малих підприємствах за період 2000 – 2009 рр.

Вищезначене дає змогу стверджувати, що екстенсивний період розвитку підприємництва в Україні завершено, і з 2007 р. здійснюється перехід до якісних перетворень, аналіз яких вимагає переходу від абсолютних кількісних показників до відносних показників, що характеризують структурні зрушення.

Проаналізуємо структуру малого підприємництва за видами економічної діяльності на прикладі Запорізької області в 2000, 2006 та 2009 рр. з метою виокремлення структурних зрушень, характерних для другого та третього етапів розвитку підприємництва (рис. 3 – 5). Особливої уваги необхідно приділити тим галузям, які мають потенціал інноваційного розвитку – надання послуг підприємцям, що включає інформаційний бізнес, розвиток транспорту та зв'язку, послуги в сфері освіти.

Порівняння діаграм (рис. 3 – 5) свідчить про непропорційно велику частку торгівлі в загальному обсязі реалізованої продукції підприємств малого бізнесу, причому ця частка протягом другого періоду зростала і досягла у 2006 р. в Запорізькій області майже 72%. Подібна тенденція спостерігалась і в інших областях України.

Починаючи з 2007 р. частка торгівлі в загальному обсязі продукції підприємств малого бізнесу починає зменшуватись, що є позитивною тенденцією. При цьому спостерігається збільшення частки підприємств сфери послуг, які забезпечують інноваційний розвиток та просування до економіки знань, так частка операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям зросла з 4,44% до 6,26%. частка транспорту і зв'язку – відповідно з 2,78% до 3,27%.

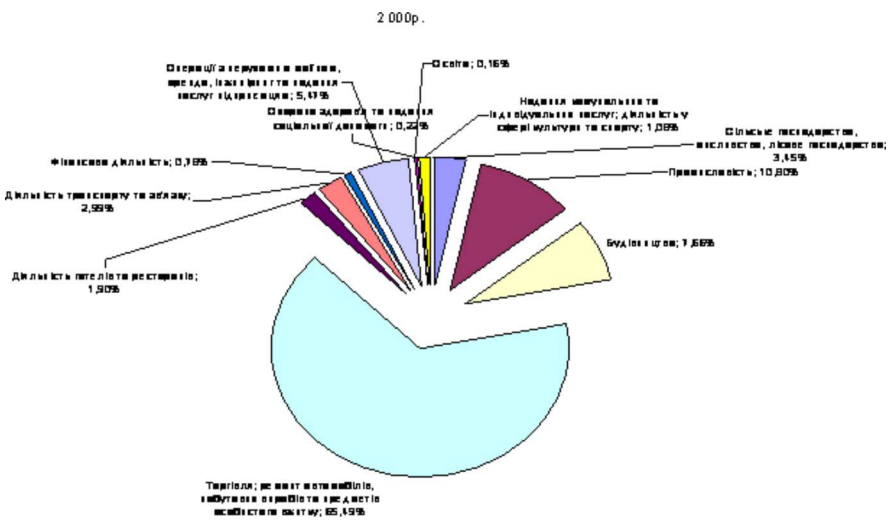

Рис. 3. Частка галузей в обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг), Запорізька область, 2000 р.

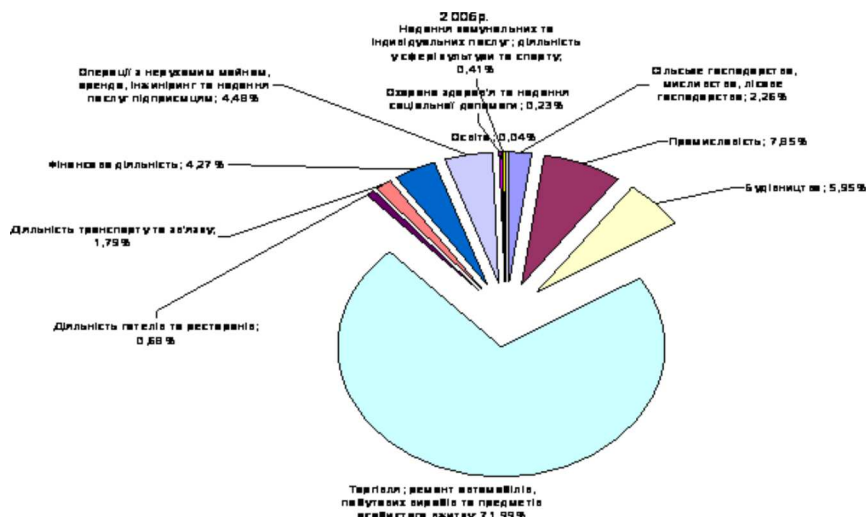

Рис. 4. Частка галузей в обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг), Запорізька область, 2006 р.

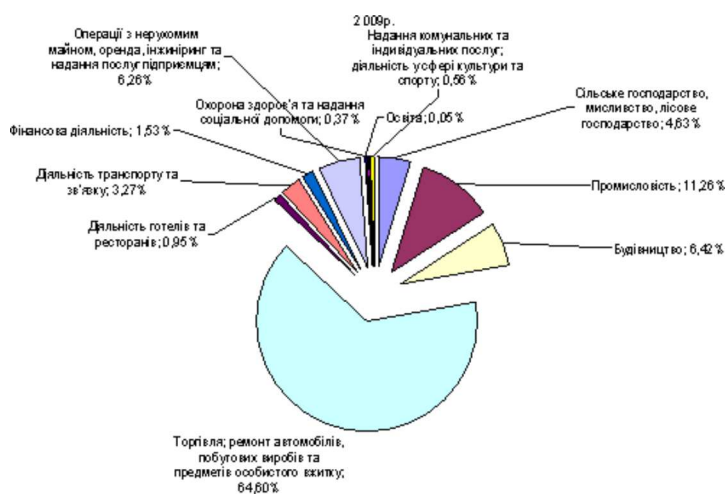

Рис. 5. Частка галузей в обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг), Запорізька область, 2009 р.

Дуже незначно, але все ж таки зростає частка освітніх послуг.

В 2009 р. Запорізька та Львівська області майже не відрізнялися за обсягом продукції, реалізованої малими підприємствами – 15889 млн грн. та 16075 млн грн. відповідно, але структура реалізованої продукції за галузями в Львівській області є більш «якісною» (рис.6), так частка операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям складає 8,72%, транспорту та зв'язку – 4,41%, освіти – 0,19% проти 0,05% в Запорізькій області. В той же час частка торгівлі; ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку в Львівській області складає 58,45% проти 64,6% в Запорізькій області.

Означене свідчить про більш якісний розвиток підприємництва в Львівській області порівняно з Запорізькою.

Застосування показників структурних співвідношень дає змогу порівнювати не тільки регіони з близькими значеннями абсолютних показників, але й ті, які значно відрізняються.

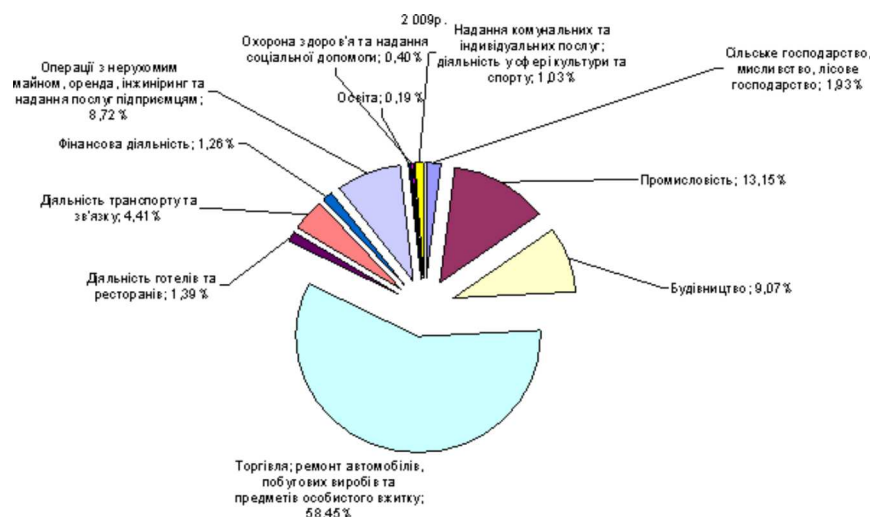

Рис. 6. Частка галузей в обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг), Львівська область, 2009 р.

На рис. 7 та рис. 8 наведено структуру обсягу реалізованої продукції за галузями Харківської області (26141,1 млн грн) та АР Крим (11591,9 млн грн.), які за абсолютними значеннями обсягу відрізняються більше ніж в два рази, при цьому частка торгівлі в цих областях складає 56,68% та 51,2% відповідно.

Аналіз структурних показників є зручним інструментом визначення особливостей регіону, його характерних рис. Так в АР Крим значного розвитку набуло підприємництво в будівництві, в той час як для Харківського регіону притаманний випереджаючий розвиток підприємництва в промисловості, що відповідає соціально-економічним особливостям означених регіонів.

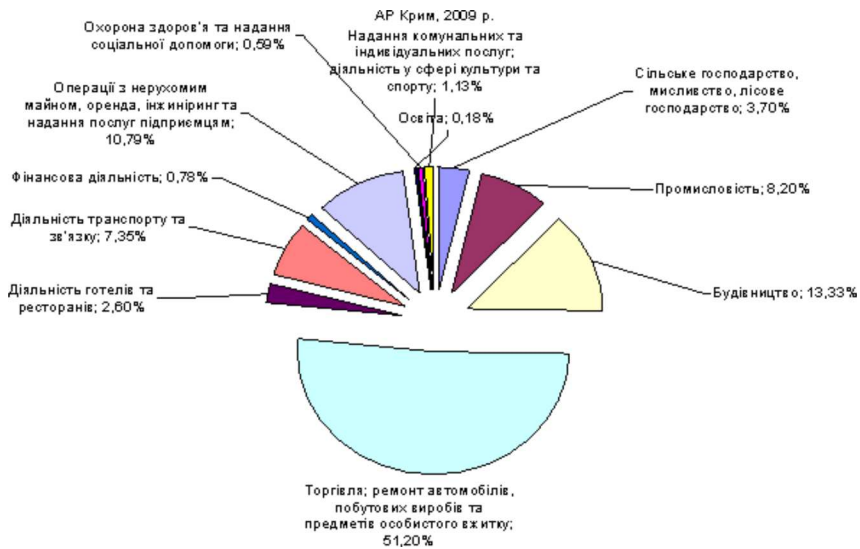

Рис. 7. Частка галузей в обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг), АР Крим, 2009 р.

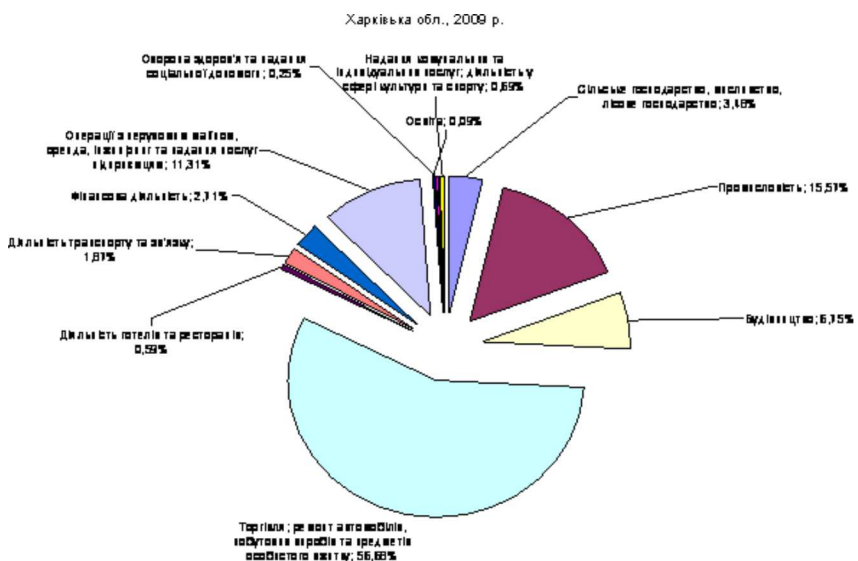

Рис. 8. Частка галузей в обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг), Харківська область, 2009 р.

Висновки. В статті обґрунтовано, що в розвитку підприємництва в Україні доцільно виділити три етапи, з 2007 р. розпочався третій етап, який на відміну від другого характеризується не кількісним ростом, а якісними структурними перетвореннями. Для аналізу тенденцій розвитку, проведення регіональних співставлень на сучасному етапі запропоновано використовувати відносні структурні показники. На основі проведеного аналізу визначено наступну тенденцію розвитку підприємництва в Україні: зменшення частки торгівлі в загальному обсязі реалізованої продукції та збільшення частки галузей, які мають високий інноваційний потенціал.

Список використаних джерел:

1. Варналій З.С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва / З.С. Варналій, І.С. Кузнєцова ; Ін-т екон. прогнозування НАН України. – К. – 2002. – 104 с.
2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: Монографія. – Львів: Арал, 2008. – 384с.
3. Дрига С.Г. Мале підприємництво України: становлення, механізми управління та підтримки: Монографія. – К.: 2009. – 459 с.
4. Жаліло Я.А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія. – К.: НІСД, 2009. – 336 с.
5. Овчаренко В.В. Мале підприємництво в контексті інституціоналізації середнього класу в трансформаційній економіці України / В.В. Овчаренко // Економіка. Фінанси. Право: (Проблемні питання, коментарі та поради). – К.: Б.в., 2007. – № 7. – С. 3–5.
6. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь / К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.С. Воротін та ін. – К.: Держкомпідприємництво, 2008. – 226 с.
7. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: національна доповідь//Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. – Київ. – 2009. – 180 с.
8. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: національна доповідь//Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва. – Київ. – 2010. – 240 с.
9. Система моніторингу наукових досліджень у сфері економіки та фінансів України: Монографія / М. С. Вергузаєв, О. М. Юрченко та ін. – К.: НДФІ, 2004. – 112 с.
10. Федосєєв М. Економіко-математические методы и прикладные модели. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 391с. – с.187–228.

Стаття надійшла до редакції 21 квітня 2011 року.

ТОВ "ДКС Центр"